

HZ. PEYGAMBER DEVRİNDE KADIN

Doç. Dr. Ali TOKSARI(*)

GİRİŞ

Asr-ı saadette kadınların toplum içindeki itibar ve yerinin ne olduğunu anlamanın, dolayısı ile objektif ve hakkaniyet ölçüleri içerisinde değerlendirilmenin en güzel ölçülerinden birisi de, İslâm'dan önce ve özellikle câhiliyye döneminde kadınların ictimâî hayattaki mevkilerini bilmek, kadınların bu iki farklı ortamdaki durumlarını mukâyese etmektir. Bu yazıda kadınların cahiliyye döneminde toplumdaki yerleri üzerinde teferruatlı olarak durulmayıp sadece belli başlı önemli hususlara temas etmekle iktifa edilecektir. Câhiliyye döneminde kadınların hak ve hukukuna pek riâyet edilmezdi. Çok evlilikte bir sınır yoktu; durumu müsait olanlar istediği kadar kadınla evlenebilirdi. Talak konusunda da hiçbir düzenleyici prensip yoktu. Bu dönemde kadının miras hakkı da yoktu. Kadınların temel hak ve hürriyetlerinden bahsetmek imkânsızdı. Kız çocukları aile içinde hor ve hakir görülür, hatta bazı kişiler utandıklarından dolayı kendi öz kızlarını diri diri toprağa gömerlerdi⁽¹⁾.

İslâm, kadınları ana hatları ile kısaca ifade ettiğimiz şartlar içinde buldu. Kadınlara asr-ı saadette, aşağıda teferruatlı anlatacağımız gibi bir çok haklar tanındı. Onların her şeyden önce insan olduğu ve başta yaşama hakkı olmak üzere, bütün temel haklara sahip oldukları bizzat Rasulullah (s.a.v.) tarafından ifade edildi. Hz. Peygamber: "**Sizin en hayırlınız kadınlarınıza karşı en hayırlı olanlarıdır.**"⁽²⁾ buyurmuştur. Yine Rasulullah: "**Akşam aynı yatakta yatacağınız hanımlarınızı nasıl döversiniz**"⁽³⁾ buyurarak kadınların dövülmemesi gerektiğini ifade buyurmuştur. Hz. Peygamber hayatı boyunca hiçbir kadına el kaldırmamıştır⁽⁴⁾.

Asr-ı saadette kadınlar, kendilerine kötü muamele yapan kocalarını Rasulullah (s.a.v.)'a şikâyet etmişlerdir. Bir defasında kocaları tarafından dövülen 70 kadar kadın kocalarını şikâyet için Hz. Peygamberin evine gelmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "**Kadınlarını dövenler hayırlıdır değildir**"⁽⁵⁾ buyurmuştur.

Rasulullah'ın kadın hakları hususunda hassâsiyet göstermesi, kadınların haklarına riâyet etmeyen erkek sahâbîleri zaman zaman ikaz etmesi, bazı sahâbîleri rahatsız etmiştir. Bırakın Hz. Peygamberin kadın haklarına verdiği değeri kabüllemeyi, bazı sahâbîlerin

(*) E. Ü. İlahiyat Fakültesi

(1) Sibâ'î, el-Mer'etü beyne'l-fiklî ve'l-kânûn 22; Bekir Topaloğlu, İslâm'da Kadın, 18-19.

(2) İbn Mâce, Sünen, Nikah 50.

(3) İbn Mâce, Nikah, 51.

(4) İbn Mâce, Nikah, 51.

(5) İbn Mâce, Nikah, 51.

Mekke'ye oranla Medine toplumunda kadınlara gösterilen bazı tölaranslara bile tahammül edemediklerini görüyoruz⁽⁶⁾. Hz. Ömer (23/643), bir defasında kadınların kocalarına karşı geldiklerini söyleyerek hanımlarını dövmeleleri için Rasulullah (s.a.v.)'tan izin istemiştir⁽⁷⁾.

Câhiliyye döneminin alışkanlığı olarak ilk müslümanların İslamın kadına verdiği değeri nasıl zor kabul ettiklerini Abdullah b. Ömer (74/693) şöyle anlatıyor: "**Biz Rasulullah zamanında hanımlarımıza söz söylemek ve istediğimiz gibi davranmaktan hakkımızda bir vahy gelir korkusu ile sakınırdık. Hz. Peygamber vefat edince istediğimiz gibi konuştuk ve istediğimiz gibi davrandık**"⁽⁸⁾.

Biz bu yazımızda kadınların Asr-ı saadetteki hayatlarının her safhasını ele alacak değiliz. Burada sadece kadınların toplum hayatında yerlerini belirleyen bazı hususları ele almakla yetineceğiz. Bunlar, kadınların eğitim-öğretimi, kadınların dışarı çıkmaları, yabancı kadınlarla erkeklerin bir arada bulunması, kadınların çalışma hayatı, kadınların savaştaki yeri, kadınların yönetici olup olamayacakları konularından ibarettir.

ASR-I SAADETTE KADINLARIN EĞİTİM-ÖĞRETİMİ

Eğitim-öğretim, erkek olsun kadın olsun bir kişinin insanlığını kavraması ve kişiliğini bulmasının temel şartlarından birisidir. Bu da ancak iyi bir eğitim-öğretim ile mümkündür. Ayrıca kadın-erkek herkesin Yüce Allah'ın verdiği nimetlerinden daha çok istifade edebilmeleri ve dolayısıyla hayatta başarılı olmaları için iyi bir eğitimden geçmeleri şarttır. Eğitim-öğretim aynı zamanda insanın sorumluluklarını daha iyi kavramasına yardımcı olacaktır. İşte arzedilen sebeplerden dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) kadın-erkek ayırımı yapmadan bütün müslümanları ilme teşvik etmiştir. Bir hadislerinde: "**İlim talebetmek her müslüman üzerine farzdır**"⁽⁹⁾ buyurarak her müslüman için bilgili olmanın gerekli olduğunu ifade buyurmuştur. Meâlini verdiğimiz bu hadisin sahih tariklerinde her ne kadar *على كل مسلم* ifadesi yoksa da İslâm âlimleri *على كل مسلمة* ibaresinin mutlak bir ifade olduğunu, dolayısıyla öngörülen farziyetin kadın-erkek bütün müslümanlara şâmil olduğunu belirtmişlerdir⁽¹⁰⁾. Hûlî, bu hadisin kadınlar için ilim tahsil etmenin bir hak değil, onlar üzerine yüklenen bir mükellefiyet olduğunu gösterdiğini söylemiştir⁽¹¹⁾.

Hz. Peygamber, ümmetini ilme teşvik ile kalmayarak risâleti süresince insanları câhiliyye döneminin karanlıklarından kurtarmak için çok yoğun gayret göstermiştir. Rasulullah (s.a.v.), insanları İslâma, davet ederken ikna ve irşad metodunu kullanmış; hiçbir vakit zora başvurmamıştır. İslâmı kabul eden sahâbilere de kadın erkek ayırımı yapmaksızın yeni kabul ettikleri dinin ahkâmını öğretmeye çalışmıştır. Hz. Peygamber bu maksatla zaman zaman erkek ve kadınlara müşterek vaaz ederdi⁽¹²⁾. Rasulullah (s.a.v.) genel

(6) Hz. Ömer'in konu hakkındaki düşünceleri için Bkz., Buhârî, Sahih, Mezâlim, 25; Ayrıca Bkz., İbrahim Cânan, **Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye**, 389-390.

(7) İbn Mâce, Nikah, 51.

(8) Buhârî, Nikah, 80.

(9) İbn Mâce, Mukaddime, 17; Ayrıca Bkz., İbn Abdilberr, Câmî'u beyâni'l-ilm ve fadlih, 9-12; Suyûtî, el-Le'âlî'l-masnû'a, I, 193.

(10) el-Hûlî, el-İslâm ve'l-mer'e, 211; Cânan, 119-120; Reşid Rıza, **Hukûku'n-nisâ fi'l-İslâm**, 19.

(11) Hûlî, 223.

(12) Hadis için Bkz., Buhârî, İlim, 32.

vaazlarının dışında kadınlara muayyen günlerde özel dersler de verirdi. Ebû Said el-Hudrî (74/693) anlatıyor: "**Bir kadın Hz. Peygambere gelerek: Söзlerini erkekler götürüyor (söзlerini dinleme fırsatını bulamıyoruz). Bize bir gün ayır da o gün sana gelelim. Sen de Allah'ın sana öğrettiklerinden bize öğret, dedi. Hz. Peygamber bunu yerinde bularak: Filan gün falanca yerde toplanınız, diye buyurdu. Onlar da toplandılar. Rasulullah da onlara gelip Allah'ın kendisine öğrettiklerinden öğretti...**"⁽¹³⁾.

Sahâbîler bir taraftan Hz. Peygamberin kendilerine yaptıkları vaazlar ve diğer konuşmalar yolu ile İslâmın ahkâmını öğrenmeye çalışırken diğer taraftan, kadın olsun erkek olsun, karşılaştıkları problemlerin çözümü ve akıllarına gelen soruların cevabını alabilmek için her zaman Rasulullah'a başvurma imkânına sahiptiler. Sahâbî kadınlar, en mahrem sayılabilecek konularda bile Rasulullah'a soru sormaktan çekinmezlerdi. Bir defasında meşhur sahâbî Enes b. Mâlik (93/711)'in annesi Ümmü Süleym, Rasulullah (s.a.v.)'a gelerek kadınların ihtilâm olduklarında gusletmelerinin gerekip gerekmediğini sormuştur⁽¹⁴⁾. Esmâ binti Şekel adındaki bir kadın sahâbî de Hz. Peygambere gelerek hayızdan temizlendikten sonra nasıl yıkanılacağını sormuştur. Esmâ'nın cesaretine hayran kalan Hz. Âişe (58/677): "**Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Haya duyguları, onların dinlerini öğrenmelerine mani olmuyor**"⁽¹⁵⁾ demiştir.

Erkeklerin eğitimi kadar kadınların da eğitim-öğretimine değer veren Hz. Peygamber: "**... yanında câriyesi olan birisi onu güzelce terbiye eder ve eğitirse, sonra da onu âzâd ederek hür bir kadın olarak evlendirirse Allah o kişiye iki ecir verecektir**"⁽¹⁶⁾ buyurarak câriyelerin bile güzel bir şekilde eğitilmesini istemiştir.

Öyle zannediyoruz ki, Asr-ı saadette kadınların eğitim-öğretim durumları hakkında bizi aydınlatacak hususların başında kadınların hangi ilimler ile meşgul olduklarının bilinmesi gelir. Câhiliyye döneminde, az sayıda da olsa, bazı kadınların okuma yazma bildikleri malumumuzdur. Rasulullah (s.a.v.)'in, okuma yazma bilen bazı kadınları, diğer kadınlara okuma yazma öğretmekle görevlendirdiğini görüyoruz. Mesela câhiliyye döneminde okuma yazma bilen Şifâ binti Abdullah, Hz. Peygamber tarafından Hz. Hafsa'ya okuma yazma ve diğer bazı şeyleri öğretmek üzere öğretmen tayin edilmişti⁽¹⁷⁾. Asr-ı saadette Şifâ hatundan başka okuma yazma bilen kadın sahâbîlerden bazıları şunlardır: Hz. Âişe, Hz. Hafsa, Ümmü Seleme, Kerime binti Mikdâl, Ümmü Külsüm binti Ukbe, Âişe binti Sa'd⁽¹⁸⁾.

Hz. Âişe, başta hadis olmak üzere fıkıh, şiir, nesep ve tıp ilimlerinde bir uzmandı⁽¹⁹⁾. Aynı zamanda, en çok hadis rivâyet eden (müksirûn) 7 sahâbîden birisi olup toplam 2210 hadis rivâyet etmiştir⁽²⁰⁾. Hz. Âişe ferâiz konusunda çok bilgili olduğundan ashâbın ileri

(13) Buhârî, İ'tisâm, 9, İlim, 35.

(14) Buhârî, İlim, 50.

(15) Müslim, Sahih, Hayz, 61.

(16) Buhârî, İlim, 31.

(17) İbn Hacer, el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe, IV, 341; ayrıca Bkz. Kettânî, et-Terâtibü'l-idâriyye, I, 49-50.

(18) Belâzürî, Fütûhu'l-büldân, 548; Ayrıca Bkz. M. Tayyib Okîç İslâmiyette Kadın Öğretimi, 22.

(19) Ebû Nu'aym, Hülyetü'l-evliyâ, II, 49-50; İbn Abdilberr, el-İsti'âb fî ma'rifeti'l-ashâb, IV, 358; İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, XII, 235; Daha geniş bilgi için Bkz., Nevzat Aşık, Hz. Âişe'nin Hadîşçiliği, 27 vd.

(20) Suyûtî, Tedrîbü'r-râvî, II, 217.

gelenleri ferâiz ile alakalı karşılaştıkları bir çok problemleri Ona sorarlardı⁽²¹⁾.

Hız. Âişe'nin dışında çok sayıda kadın sahabî de hadis nakletmiştir. Bunlar içinde en meşhurlarının adları şöyledir: Ümmü Habîbe binti Ebî Süfyân, Hafsa binti Ömer, Esmâ binti Ebî Bekr, Zeyneb binti Cahş, Ümmü Atiyye, Fâtıma, binti Kays, Ümmü Fadl, Hız. Fâtıma ümmü Ümâre, Sevde binti Zem'a, Safiyye binti Abdilmuttalib, Meymüne binti Hâris, Ümmü Haram binti Milhan, Ümmü Ferve, Dürre binti Ebî Leheb, Safiyye binti Huyey⁽²²⁾.

Sahâbî kadınlar, hadislerin yanında başka ilimler ile de meşgul olmuşlardır. Hız. Âişe, Hız. Fâtıma, Hız. Hafsa, Ümmü Seleme, Ümmü Habîbe, Esmâ binti Ebî Bekr, Ümmü Fadl binti Hâris, Ümmü Hâni binti Ebû Tâlib'in şiir konusunda da bilgili oldukları nakledilmiştir⁽²³⁾.

Asr-ı saadette bazı sahâbi kadınların edebiyatla ve bu arada şiirle uğraştıkları ifade edilmiştir⁽²⁴⁾.

Netice olarak ifade etmek gerekirse kadınlar asr-ı saadette erkeklerin uğraştıkları her ilim dalı ile işigal etmişlerdir. Zaten o günkü hayat tarzı, erkeklerin de çok farklı dallarda ilim tahsiline imkân vermeyecek ölçüde sade idi. Bir başka ifade ile erkekler de benzeri alanlarda ilim tahsil etmişlerdir. Asr-ı saadette kadınların ilim talebelerini yasaklayan herhangi bir olay mevcut olmadığı gibi, onların ilim tahsillerini yasaklayan ayet ve hadis de bulunmamaktadır.

KADINLARIN SOKAĞA ÇIKMALARI

Kadınların Asr-ı saadette mescidde ibadet yapmak ve diğer ihtiyaçlarını temin için dışarı çıktıklarını görüyoruz. Kadınların camiye gitmelerine engel olunmaması hususunda Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "**Birinizin hanımı mescide gitmek için izin isterse ona mani olmasın**"⁽²⁵⁾. Dikkat edilecek olursa Hız. Peygamber, kadınların mescide gitmelerine engel olunmaması hususunda emir sigası kullanmıştır. Bir başka hadislerinde de kadınların geceleyin de olsa mescide gitmelerine engel olunmaması gerektiğini şöyle ifade buyuruyor: "**Kadınların geceleyin mescide gitmelerine engel olmayın**"⁽²⁶⁾. Bazı rivayetlerde Hız. Ömer'in geceleri kadınların camiye gitmelerine engel olmak istediğini, ancak hanımının O'nun bu muhalefetine rağmen mescide gittiği nakledilmiştir⁽²⁷⁾.

Rasulullah (s.a.v.) kadınların gündüz ve gece mescide gitmelerine mani olunmamasını emrettiği gibi, Asr-ı saadette kadınların namaz kılmak için mescide fiilen gitdiklerini de görüyoruz. Hatta Hız. Peygamber, Mescid-i Nebevî'yi yaptırırken sadece kadınların girip çıkacakları bir kapı yaptırmıştır. Abdullah b. Ömer bu kapıdan hiçbir erkeğin girip çıkma-

(21) Bkz., İbn Hacer, Tehzîb, XII, 435.

(22) Sahâbî kadınların isimleri ve hayatları için Bkz., İbn Hacer, İsbâbe, IV, 224 vd., İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-kübrâ'nın, VIII. cildin tamamı.

(23) Ebû İshak eş-Şîrâzî, Tabakâtü'l-fukahâ, 52.

(24) Bkz. Okuç, 23-24.

(25) Müslim, Salât, 134, 135, 137, 140.

(26) Müslim, Salât, 138, 139.

(27) Buhârî, Cuma, 13.

dığını haber vermiştir. Nâfi de İbn Ömer'in bu kapıdan girip çıktığını hiç görmediğini söylemiştir⁽²⁸⁾.

Hz. Peygamber, zaman zaman mescidde kadın ve erkeklere müşterek va'z etmiştir. Bir defasında kadınların da bulunduğu bir sırada Rasulullah, sahâbîlerine mescidde va'z etmiş, ancak kadınlara söylediklerini duyuramadığını düşünerek onların saflarına gitmiş ve onlara ayrıca va'z etmiştir. Va'zında kadınlardan sadaka vermelerini isteyince kimisi kulaklarındaki küpeleri, kimi de parmaklarındaki yüzüğü çıkarıp vermiş, Bilâl el-Habeşî (20/641) de bunları toplamıştır⁽²⁹⁾. Yine Asr-ı saadette kadınların bayram namazına iştirak ettikleri, Rasulullah (s.a.v.)'in erkeklerden sonra ayrıca kadınlara konuşma yaptığı nakledilmiştir⁽³⁰⁾. Ümmü Atiyye, "Hz. Peygamber, bize, her iki bayramda henüz evlenmemiş genç kızlarla, evine kapanmış iffetli hanımları namazgâha çıkarmamızı, hayızlı kadınlara da müslümanların namazgâhlarından biraz ukaklaşmalarını emretti"⁽³¹⁾ diyerek genç kızlar da dahil sahâbî kadınların bayram namazlarında namazgâha gittiklerini haber vermiştir.

Hz. Peygamber, vakit namazları ile bayram namazlarında kadınların mescide gitmelerinde bir beis görmediği halde cuma namazı kendilerine farz olmadığından bu namaza iştirak etmemelerini ve cenazenin de peşinden gitmemelerini istemiştir⁽³²⁾.

Hz. Ömer zamanında da kadınların camiye gitmeye devam ettiklerini görüyoruz⁽³³⁾. Hatta Hz. Ömer zamanında Medine'de iki imam bulunduğu, bunlardan birisinin erkeklere, diğerinin de kadınlara namaz kıldırıldığı nakledilmiştir⁽³⁴⁾.

Prensip olarak Asr-ı saadette kadınların mescide gitmeleri tecviz edilmekle birlikte, bunlardan mescide girip çıkarken giyim kuşamlarına, ziynetlerine ve hareketlerine dikkat ederek fitneye ve uygunsuz davranışlara sebep olmamaları istenilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) mescide giden kadınların koku sürünmemesini istemiştir⁽³⁵⁾. Yine aynı endişeden olacak ki, Rasulullah, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kadınların girip çıkması için Mescid-i Nebevî'ye ayrı bir kapı yaptırmıştır (Bkz. 28. dip not.). Rasulullah (s.a.v.) vefat ettikten sonra mescide giden bazı kadınların uygunsuz davranışlarını gören Hz. Âişe: **"Eğer Rasulullah kadınların (şimdiki) yaptıklarını görseydi, onları Benî İsrâilin kadınlarının menedildikleri gibi mutlaka mescide gitmekten menederdi"**⁽³⁶⁾ Hz. Peygamberin: **"Kadınların en hayırlı mescidleri, evlerinin içidir"**⁽³⁷⁾. meâlindeki hadisini camiye gidip gelirken uygunsuz davranışlardan sakınılması için buyrulduğu anlaşılmaktadır.

Netice olarak ifade etmek gerekirse, kadınların camiye gitmelerine hadislerde yasakla-

(28) Tayâlisî, Müsned, II, 205.

(29) Buhârî, İlim, 32; Ebû Dâvud, Sünen, Salât, 246; Nesâî, İdeyn, 19; İbn Hanbel, Müsned, IV, 382-383.

(30) Ebû Dâvud, Salât, 248; Müslim, İdeyn, 1-4.

(31) Hadis için Bkz. Müslim, İdeyn, 10-12.

(32) Ebû Dâvud, Salât, 247.

(33) İbn Hacer, el-Metâlibü'l-âliye, II, 4.

(34) İbn Sa'd, III, 281; Ayrıca Bkz., Cânan, 345-347.

(35) Müslim, Salât, 141-143; İbn Cevzî, Ahkâmü'n-nisâ, 73-74.

(36) Müslim, Salât, 144; İbn Huzeyme, Sahih, III 98-99.

(37) İbn Hanbel, VI, 197, 301; İbni Huzeyme III, 93.

yıcı bir hüküm bulunmamakla birlikte, gidip gelme sırasında uygunsuz davranışları önlemek ve dolayısıyla fitneye sebep olmamak için bir takım koruyucu ve sınırlayıcı tedbirlerin alınmasının da sünnetin ruhuna ters düşmeyeceği anlaşılmaktadır.

Asr-ı saadette mescide gitmelerinin dışında diğer ihtiyaçlarını temin için de sahâbî kadınların dışarı çıkmalarına prensip olarak izin verildiğini görüyoruz. Müslüman kadınlar zaman zaman Rasulullah (s.a.v.)'a giderek karşılaştıkları problemleri O'na arzederlerdi. Meselâ zihâr olayında Havle binti Sa'lebe Hz. Peygambere giderek O'ndan kocası ile arasını bulmasını istemiştir⁽³⁸⁾. Füre'ya binti Mâlik b. Sinan (Ebû Said el-Hudrî'nin kız kardeşi) da kocası öldükten sonra Rasulullah'a gelerek Hudre oğullarında bulunan ailesinin yanına dönüp dönemiyeceğini sormuştur⁽³⁹⁾.

Bazan da kadınlar kendi aralarından birisini temsilci olarak seçip problemlerini arz için Hz. Peygambere gönderirlerdi. Nitekim Esmâ binti Yezid bir defasında Ensar kadınlarının temsilcisi olarak Rasulullah'a gitmiştir⁽⁴⁰⁾.

Bazı durumlarda da kadın sahâbîlerden bir kısmı Rasulullah (s.a.v.)'ın yanına giderek O'ndan ihtiyaç duydukları bazı şeyleri isterlerdi. Meselâ, bir defasında Huveyle binti Hâkim b. Ümeyye adındaki bir kadın sahâbî, Hz. Peygambere gelerek: "**Ey Allah'ın Rasûlü! Allah sana Tâif'in fethini müyesser kılarırsa Bâdiye binti Gaylân'ın veya Fâria binti Ukayl'ın zînetlerini bana ver**"⁽⁴¹⁾ demiştir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi zaman zaman bazı sahâbî kadınlar Rasulullah'a giderek dinî konularla alakalı en mahrem sayılabilecek konularda bile soru sorarlardı⁽⁴²⁾.

Hadisleri tetkik ettiğimizde Rasulullah (s.a.v.)'ın kadınların ihtiyaçlarını gidermeleri için dışarı çıkmalarında bir mahzur görmediği anlaşılmaktadır. Buhârî (256/869), sahihinde: "خروج النساء إلى البراز" **Kadınların Helâya Çıkması,** adlı bab başlığının altında iki hadis tahrir etmiştir. Bu hadislerin meâli şöyledir: "**Hz. Âişe anlatıyor: Rasulullah'ın hanımları helâya çıktıklarında Menâsi' denilen yere kadar giderlerdi. (Menasi' denilen yer ise) açık bir yerdir. Hz. Ömer, Rasulullah'a 'Kadınlarını kapa' (yani evden çıkarma) derdi. Ancak Rasulullah, o'nun dediğini yapmıyordu. Nihayet bir defasında Rasulullah'ın hanımı Sevde binti Zem'a yatsı vaktinde çıktı. Sevde uzun boylu bir kadındı. Hz. Ömer, hicab emrinin inmesine o kadar haris idi ki, ona: 'Yâ Sevde biz seni tanıdık', diye bağırdı. Bunun üzerine Allah hicab âyetini indirdi**"⁽⁴³⁾.

İkinci hadisin meâli de şöyledir: "**Gerçek şu ki, size ihtiyacınız için dışarı çıkmanıza izin verildi**"⁽⁴⁴⁾. Hişâm b. Urve (145/762) bu ikinci hadisi açıklarken hadisin râvisi Hz. Âişe'nin, kadınların ihtiyaçları için dışarı çıkmalarından maksadın helâya gitmek olduğunu söylemiştir⁽⁴⁵⁾. Müslim (261/874), Sahihinde arzedilen iki hadisi tek hadis olarak tahrir

(38) İbn Hambel VI, 410-411; İbn Sa'd, VIII, 379.

(39) Mâlik b. Enes, Muvatta, Talâk, 87; Tirmizî, Sünen, Talâk, 23.

(40) Kettânî, II, 119; Feysenî, Mecma'u'z-zevâid, IV, 303; İbn Cevzî, Ahkâmü'n-nisâ, 178.

(41) İbn Hişam, Siyer, IV, 127.

(42) Bkz. 14 nolu dip not.

(43) Buhârî, Vudû, 13.

(44) Buhârî, Vudû, 13.

(45) Buhârî, aynı yer.

etmiştir⁽⁴⁶⁾. Bu da bize hicâb âyeti indikten sonra kadınların tuvalet ihtiyacı için dışarı çıkmalarına müsaade edildiğini göstermektedir. Buhârî şârihlerinden 'Aynî (855/1451) de birinci hadisin şerhinde kadınların hicâb âyeti indikten sonra tuvalet ihtiyacı için dışarı çıkmalarına müsaade edildiğine göre, ihtiyaç halinde başka maksatlarla dışarıya çıkmalarının öncelikle caiz olması gerektiğini söylemiştir⁽⁴⁷⁾. Buhârî, aynı olayla alakalı sözkonusu birinci hadisi farklı senedle: **خروج النساء لحوائجهن "Kadınların ihtiyaçları için dışarı çıkmaları"** adlı bab başlığı altında nikah bahsinde tahrir etmiştir⁽⁴⁸⁾. İbn Battal, bu hadisin, kadınların her türlü mübah olan işler için dışarı çıkabileceklerini ifade ettiğini belirtmiştir⁽⁴⁹⁾.

Buhârî şârihi 'Aynî, Hz. Peygamberin hanımları dışındaki kadınların, kılık kıyafetlerinde dikkat çekmemek, sert ve kalın elbiseleri giyinmek, koku sürünmemek, organları kapatmak, süslenerek kırıtmamak, seslerini yükseltmemek kaydı ile ihtiyaçlarını temin için dışarı çıkmalarının caiz olduğunda ihtilaf bulunmadığını söylemiştir⁽⁵⁰⁾.

Hadislerde kadınların ihtiyaçlarını temin için sokağa bir başka ifade ile çarşı pazara çıkmaları tecviz edilmekle birlikte onların dışarı çıkarken nasıl giyinecekleri ve yolda yürürken nelere dikkat edecekleri konusunda bir takım düzenleyici hükümler getirilmiştir. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) bir hadislerinde: **"Âilesinden başkaları (mahremi olmayanlar) arasında süs içinde salınarak yürüyen kadının misali kıyamet günündeki karanlığın misalidir. Onun için aydınlık (nûr) yoktur."**⁽⁵¹⁾ buyurarak kadınların zinet içinde yolda kırıtarak ve yabancı erkeklerin dikkatini çekecek biçimde yürümelerinin doğru olmadığını bildirmiştir. Bir başka hadiste de kadınların süslenerek sokağa çıkmaları hoş karşılanmamıştır⁽⁵²⁾. Yine Rasulullah (s.a.v.) kadınların rahatsız edilmemeleri için yol ortasında yürümelerini tavsiye etmiştir⁽⁵³⁾.

YABANCI KADINLARLA ERKEKLERİN BİR ARADA BULUNMASI

Hadislerde bir kadınla mahremi olmayan bir erkeğin hiçbir kimsenin olmadığı yerde başbaşa kalmaları (halvet halinde olmaları) yasaklanmıştır⁽⁵⁴⁾. İslâm âlimleri arasında hiçbir ihtilâf bulunmadığı için bu konu üzerinde teferruata girmeyi zâid görüyoruz.

Hadislerde bir erkekle yabancı bir kadının halvet halinde bulunmaları caiz görülmemesine karşılık başka insanların toplu olarak buldukları bir yerde fitneye vesile olmamak kaydı ile ihtiyaç halinde bir kenara çekilerek konuşmalarında bir beis görülmemiştir. Enes b. Mâlik anlatıyor: **"Bir defasında Ensardan bir kadın Rasulullah (s.a.v.)'a geldi. Hz. Peygamber bir köşede o kadının şikayetini dinledi. Daha sonra şöyle buyurdu: Siz-**

(46) Müslim, Selâm, 17.

(47) 'Aynî, Umdetü'l kârî, II, 285.

(48) Buhârî, Nikah, 115.

(49) 'Aynî, XX, 218.

(50) 'Aynî, XIX, 125.

(51) Tirmizî, Radâ', 13.

(52) Bkz., Tirmizî, Radâ', 18; İbn Huzeyme, III, 93.

(53) Ebû Dâvud, Edeb, 180.

(54) Bu konudaki bazı hadisler için Bkz., Buhârî, Nikah, III; Müslim, Selâm, 21; Tirmizî, Radâ', 17-18.

ler bana insanların en sevimlisisiniz." Buhârî, söz konusu hadisi: " ما يجوز أن يخلو الرجل بالمرأة عند الناس" (55) adlı bab başlığı altında tahrir etmiştir. Buhârî'nin bu konudaki görüşleri bab başlığında mündemiç olduğuna göre⁽⁵⁶⁾ Buhârî'nin, dinî konular ve diğer sahalarda bilgi sahibi olmak isteyen bir kadının, başka insanların bulunduğu yerde bir erkekle ihtiyaç halinde bir kenara çekilerek konuşabilecekleri görüşünde olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim, Aynî, Buhârî'nin Sahihindeki mezkur bab başlığını açıklarken bu bab başlığının, güvenilir bir kişinin, dinî ve diğer konularda özel bir meselesi hakkında soru sormak isteyen bir kadınla bir kenarda başbaşa konuşmasında bir sakınca bulunmadığını gösterdiğini söylemiştir⁽⁵⁷⁾.

Aynı konu ile alakalı olarak burada üzerinde durulması gereken hususlardan birisi de kadınların, kocalarının bulunduğu yerde yabancı erkeklere hizmet edip edemeyeceğidir. Asr-ı saadette kadınların kendi düğünlerinde yabancı erklere bizzat hizmet ettikleri nakledilmiştir. Meselâ bir defasında Rasulullah (s.a.v.)'in de bulunduğu bir düğünde Ebû Üseyd es-Sâidî' ümmü Üseyd, düğüne davet edilen erkeklere hizmet etmiştir⁽⁵⁸⁾ Buhârî, sözkonusu hadisi, Sahihinin: " قيام المرأة على الرجال في العرس وخدمتهم بالنفس" adlı bab başlığı altında tahrir etmiştir. 'Aynî bu hadisin şerhinde, fitneden emin olduğu takdirde kadının, düğününde kocası ve davetlilere hizmet etmesinin caiz olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir⁽⁵⁹⁾.

Dikkat edilecek olursa Asr-ı saadette, kadın erkek ilişkisinde gözönünde bulundurulan husus, son derece dengeli ve tabîidir. Hadislerde, kadın erkek münasebetinde her şeyden önce kadının iffet ve namusunun korunması hususu ön plânda tutulmuştur. Bu bakımdan hadislerde, halvet halinde olduğu gibi yanlış anlamalara vesile olabilecek ve dolayısıyla fitne kapısını açarak aileler ve eşler arasında huzursuzluğa yol açacak bütün fitne kapıları kapatılmıştır. Daha açık bir ifade ile kadın erkek münasebetinde kadının, iffet ve namusuna gölge düşürecek her türlü davranış dikkate alınmıştır. Kadınların iffet ve namuslarına halel getirmemek ve dolayısıyla fitneye vesile olmamak kayıt ve şartı ile ihtiyaç halinde yabancı kadınlarla erkeklerin, başkalarının da bulunduğu yerde birbiri ile konuşması ve kadınların düğün merasimi ve benzeri durumlarda erkeklere hizmeti tecviz edilmiştir.

Anlatılanlar bize kadının, Asr-ı saadette toplumdan tecrit edilmediklerini veya başka bir ifade ile ikinci sınıf insan kabul edilmediklerini göstermektedir. Asr-ı saadette kadın ihtiyacını temin için sokağa çıkmış, erkeklerle belirli ölçüler içinde konuşmuş, hatta zaman zaman hakkını almak için erkeklerle mücadele etmiştir. Rasulullah (s.a.v.)'in vefatından hemen sonra geçen şu iki olay Asr-ı saadette kadınların kendi haklarını elde etmek için ne ölçüde şuurlandıklarını gayet açık bir şekilde göstermektedir.

Mesrûk (63/683) anlatıyor: "**Ömer b. Hattab, Rasulullah'ın minberine çıkarak: 400 dirhem üzerinde mehir kabul etmiyorum, dedi. Kureyş'ten bir kadın Hz. Ömer'e itiraz etti. Kadın: "Ey mü'minlerim emiri! 400 dirhemden fazla mehir vermeyi insanlara yasakladın mı? deyince, Hz. Ömer evet dedi. Bunun üzerine kadın: Allah'ın**

(55) Buhârî, Nikah, 112.

(56) İbn Hacer, Hedyü's-sârî, II.

(57) 'Aynî, XX, 214.

(58) Buhârî, Nikah, 77, 78.

(59) 'Aynî, XX, 164-165.

K.Kerim'de: Siz onlardan birine (kadınlardan birine) yüklerle mehir vermiş olsanız verdiğinizden bir şey almayın... (Nisa, 4/20) buyurduğunu duymadın mı? dedi. Hz. Ömer: "Allah'ım! Beni bağışla, bütün insanlar Ömer'den daha bilgili, dedikten sonra tekrar minbere çıkarak şunları söyledi: Ey insanlar! Ben size 400 dirhem üzerinde mehir alamıyacağınızı yasaklamıştım. Kim istediği kadar malından mehir verirse versin"⁽⁶⁰⁾.

Alkame (62/681) anlatıyor: Abdullah b.Mes'ûd, Allah döğme yapan ve yaptıran kadınlara, yüzündeki kılları yolan ve yolduran, güzellik için dişlerini törpüleyenlere, Allah'ın yarattığı şekli değiştiren kadınlara lanet etmiştir, dedi. Bu sözü Beni Esed'den Ümmü Yakûb adındaki kadın duyunca hemen İbn Mes'ûd'a gelerek: Senden duyduğum sözün anlamı ne! Sen döğme yapan ve yaptıran, yüzden kıl yolduran, güzellik için diş törpüleyen, Allah'ın yarattığı şekli değiştiren kadınlara lanet okumuşsun, dedi. Bunun üzerine İbn Mes'ûd: Rasulullah'ın lanet ettiğine ben niçin lanet okumayayım, aynı zamanda bu durum Allah'ın Kitabında da mevcuttur, dedi. Kadın: Yemin olsun ki, ben mushafın iki kapağı arasındakileri okudum, ama bunu bulamadım, deyince Abdullah b. Mes'ûd: Eğer sen gerçekten okuduysan mutlaka bulmuştur. Allah: "**Rasulullah size ne verirse onu alın, sizi neden menederse ondan geri durun.**" (Haşr, 59/7) buyurmuştur, demiştir⁽⁶¹⁾.

ÇALIŞMA HAYATI VE KADIN

Hadislerde şu meslek erkeklere aittir, kadınlar bu mesleği icra edemez şeklinde sınırlayıcı ve yasaklayıcı bir hüküm mevcut değildir. Ancak erkek ve kadınlar biyolojik ve rûhî açıdan farklı özelliklerde yaratıldıkları için, onların bu fitrî ve tabîî durumlarını gözönünde bulunduran Hz. Peygamber (s.a.v.), kadınlara evlerini tavsiye etmiştir. Meselâ bir hadislerinde: "**Sizlere evlerinizi tavsiye ederim, çünkü sizin cihadınız evinizdedir.**"⁽⁶²⁾ buyurmuştur. Yine Rasulullah: "**Kadın kocasının evinde çobandır ve güttüklerinden sorumludur.**"⁽⁶³⁾ buyurarak kadının ev işlerini iyi bilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Kızı Fâtıma (11/632) ile damadı Hz. Ali (40/660) arasında iş bölümü yaparken Hz. Peygamberin Hz. Ali'ye haricî işleri, Hz. Fâtıma'ya da dahili işleri tavsiye ettiğini görüyoruz⁽⁶⁴⁾.

Arzettiğimiz ve benzeri hadislerde kadınlara ev işleri tavsiye edilmekle birlikte, Asr-ı saadette bazı kadınların kendilerini alakadar eden hususlarda haricî işlerle de uğraştıklarını görüyoruz. Meselâ Ümmü Rı'le adındaki bir kadının gerdeğe girecek gelinleri süsleyerek bunları zifafa hazırladıkları nakledilmiştir⁽⁶⁵⁾. Sevâde (Sevde) binti Misrah adındaki sahâbî kadın da doğum anında Hz. Fatıma'nın yanında bulunarak Hz. Hasan'ın ebesi olmuştur⁽⁶⁶⁾.

(60) İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, II, 4-5; İbn Kesir, *Tefsir*, II, 212.

(61) Müslim, *Libas*, 120.

(62) İbn Hanbel, VI, 68.

(63) Buhârî, Cuma, 11, İstikrâz, 20, Vasâyâ, 9, Nikah, 81, 90, Ahkâm. 1; Müslim, İmâre. 20; İbn Hanbel, II, 111.

(64) Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, IV, 24; Ayrıca Bkz., Cânan, 394.

(65) İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 449-450.

(66) İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 338.

Hadislerde, başta ticari akitler olmak üzere kadınların yaptıkları hukuki muamelelerin geçersizliğini öngören herhangi bir sahih rivayet mevcut değildir. Bir başka ifade ile şartları yerine getirildiği takdirde hukuki muamelelerin yapılmasında taraf olma açısından erkeğin durumu ne ise kadının durumu aynıdır. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) zamanında bazı kadınların ticaret yaptıklarını, Hz. Peygamberin bunlara hiçbir vakit müdahale etmediğini görüyoruz. Asr-ı saadette ticaretle uğraşan Kayletü'l-Enmârî diye meşhur Kayle Ümmü Benî Enmâr adındaki kadın sahâbî anlatıyor: "**Bir umre sırasında Merve'de Rasulullah'ın yanına geldim ve O'na: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben alışveriş yapan bir kadını. Bir şey satın almak istediğimde, istediğimden az bir fiat veriyorum. Daha sonra istediğime (normal fiatına) yükseltiyorum. Bir şey satmak istediğim zamanda istediğimden (malın normal fiatından) fazla fiat istiyorum. Daha sonra istediğim fiata (normal değerine) düşürüyorum, dedim. Bunun üzerine Rasulullah şöyle buyurdu: Ey Kayle! Böyle yapma, bir şey satın almak istediğinde, istediğini (malın normal fiatını) ver. Ya alırsın veya alamazsın. Bir şey satmak istediğin zaman da normal fiatını iste. Ya satarsın veya satamazsın, dedi**"⁽⁶⁷⁾. Dikkat edilecek olursa Rasulullah (s.a.v.), Kayletü'l-Enmârî'ye sen kadınsın, binaenaleyh ticaret yapamazsın, demiyor, O'na ne şekilde ticaret yapacağı hususunda bilgi veriyor.

Yine sahâbî kadınlardan Esmâ binti Muharribe binti Cendel et-Temîmiyye'nin oğlu Abbas b. Abdullah b. Rebîa'nın, Yemen'den satın alıp gönderdiği itri (güzel kokuyu) Medine'de sattığı rivâyet edilmiştir⁽⁶⁸⁾. Havle el-Attâre diye meşhur olan Havle binti Tüveyt de Medine'de yine itr satan kadınlardandır⁽⁶⁹⁾. Ayrıca Asr-ı saadette kadınların çarşıya alışveriş yapmak için gittikleri ve bundan menedilmediklerini de burada belirtmeyi yararlı görüyoruz⁽⁷⁰⁾.

Asr-ı saadette kadınlar alışveriş dışında başka işlerle de meşgul olmuşlardır. Hz. Ebû Bekr'in kızı Hz. Esmâ (73/692), hicretten önce Zübeyr b. Avvam (36/656) ile evlenmişti. Rasulullah (s.a.v.), hicretten sonra Zübeyr b. Avvam'a, Medine'ye uzak bir yerde ekip biçmesi için bir bahçe verdi. Esmâ'nın bu bahçeden toplanan mahsulü bizzat başında taşıdığı rivayet edilmiştir⁽⁷¹⁾.

Asr-ı saadette bazı kadınların muhtesiblik (zabıta memurluğu) görevini yaptıkları sahih kaynaklarda ifade edilmiştir. Mesela Semrâ binti Nüheyk el-Esediyye adındaki kadın sahâbînin çarşı pazar dolaşarak elinde kırbaç ile insanlara iyiliği emir, kötülükten de nehyettiği nakledilmiştir⁽⁷²⁾. Belki ilk bakışta bu kadının sözkonusu görevi hicab ayeti gelmeden önce yapmış olabileceği aklımıza gelebilir. Ancak Hz. Ömer'in de hilafeti zamanında okuma yazma bilen Şifâ binti Abdullah'ı Medine çarşılarından birisinde kontrolör (muhtesib) tayin etmiş olması⁽⁷³⁾ kadınların çarşı pazarda kontrolör olarak görevlendirilmesinin sünnete aykırı olmadığını göstermektedir⁽⁷⁴⁾.

(67) İbn Mâce, Ticârât, 29; Kettânî, Terâtib, II, 116-117.

(68) Bkz., İbn Sa'd, VIII, 300; İbn Hacer, İsbâbe, IV, 232.

(69) İbn Sa'd, VIII, 244; İbn Hacer, İsbâbe, 278; Kettânî, II, 40.

(70) Örnek için Bkz., Tirmizî, Tefsir, 12.

(71) Buhârî, Nikah, 107; Müslim, Selâm, 34; İbn Hanbel, VI, 347.

(72) Heysemî, IX, 264; İbn Abdilberr, İstf'âb, IV, 355; Kettânî, I, 285.

(73) İbn Hacer, Tehzîb, XII, 428; Kettânî, I, 285-286.

(74) Bu konuda geniş bilgi için Bkz., Kettânî I, 285-286.

Ka'b b. Mâlik adındaki bir sahâbînin câriyesinin koyun çobanlığı yaptığı da nakledilen haberler arasındadır⁽⁷⁵⁾.

İleride teferruatlı olarak izah edeceğimiz gibi, Asr-ı saadette kadınların savaşlarda yaralı ve hastaları tedavi ettikleri, ölüleri taşıdıkları, askerlere su taşıdıkları, bir başka ifade ile savaşlarda geri hizmetleri yaptıkları bilinmektedir. Buhârî, Sahihinin Tıb bölümünde Muavviz b. Afrâ'nın: "**Biz Rasulullah ile birlikte savaşır, askerlere su taşır, onlara hizmet ederdik. Ölüleri ve yaralıları da Medine'ye naklederdik.**"⁽⁷⁶⁾ dediğini nakletmiştir. Buhârî, sözkonusu hadisin geçtiği babı başladığını: " **هل يداوى الرجل المرأة والمرأة الرجل.** " şeklinde koymuştur. Kastallânî (923/1517) bu hadisin şerhinde zarûret halinde bir kadının yabancı erkeği tedavi edebileceğini söylemiştir⁽⁷⁷⁾.

Asr-ı saadette yapılan bazı savaşlarda yaralıları tedavi için mescidde çadırlar kurulduğu, bu çadırlarda kadınların yaralıları tedavi ederek hemşirelik ve doktorluk yaptıkları nakledilmiştir. Nitekim Hendek Savaşında düşmanın attığı okla yaralanan Sa'd b. Muaz (5/626)'ın, Rufeide adındaki kadın sahâbî tarafından sözkonusu çadırda tedavi edildiği, Rasulullah (s.a.v.)'ın da bu büyük sahâbîyi her gün ziyaret ettiği nakledilmiştir⁽⁷⁸⁾. Kuaybe binti Said adındaki kadın sahâbî de Hayber savaşında mescidde aynı amaçla kurulan çadırda yaralıları tedavi etmiştir⁽⁷⁹⁾.

Netice olarak ifade etmek gerekirse hadislerde kadının çalışmasına yasak getiren veya sınırlayan bir hüküm yoktur. Eşyada aslolan ibaha olduğuna göre, iffet ve namusunu korumak kaydı ile kadının fizyolojik ve ruhî yapısına uygun herhangi bir işte çalışmasının sünnete aykırı olmadığı inancındayız.

SAVAŞ VE KADIN

Asr-ı saadette yapılan savaşlarda muhârib sınıfı daima erkekler oluşturmuşlardır. Erkek sahâbîler, şehitlik veya gazilik mertebesine ulaşabilmeyi hayatlarının en büyük gayesi saymışlardır. Hadisler tetkik edildiğinde savaş yapmanın kadınların aslî görevleri içinde yer almadığını görüyoruz. Nitekim bir defasında Hz. Âişe harbe iştirak etmek için izin istediğinde Hz. Peygamber: "**Sizin cihadınız hacdır**"⁽⁸⁰⁾ buyurarak buna izin vermemiştir. Rasulullah (s.a.v.) bir başka hadislerinde de kadınlar için en iyi kulluğun evlerinde olacağını, kocalarına yapacakları hizmetin cihada eşit sayıldığını haber vermiştir⁽⁸¹⁾.

Hz. Peygamber, prensip olarak normal şartlarda kadınların askerlik hizmeti ile mükellef olmadıklarını ve fiilen harbe iştiraklerini hoş görmemekle birlikte, onların yaralıları ve hastaları tedavi etme, askerlere su taşıma, ölüleri nakletme gibi yardımcı hizmetlerde bulunmalarına izin vermiştir. Ümmü Kebşe adındaki kadın sahâbî anlatıyor: "**Uzre kabilesinden bir kadın Hz.Peygambere gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana, orduda şöyle şöyle savaşa katılmam hususunda izin verir misin, dedi. Rasulullah: Hayır, diye cevap verince kadın, ben savaşmak istemiyorum; yaralıları ve hastaları tedavi etmek istiyorum, hastalara su taşımak istiyorum, dedi. Rasulullah, kadına cevaben: Sonun-**

(75) Buhârî, Zebâih, 18.

(76) Buhârî, Tıb, 2.

(77) Kastallânî, İrşâdî's-sârî, VIII, 361.

(78) İbn Hişam, III, 250; İbn Hacer. İsbâbe, IV, 302-303.

(79) İbn Hacer, İsbâbe, IV, 396.

(80) Buhârî, Cihad, 62; Ayrıca Bkz., İbn Hanbel, VI, 175.

(81) Münzirî, Tergîb, III, 336.

da uyulacak sünnet (âdet) olmasa ve falanca kadın savaşa çıkmış denmese sana izin verirdim, sen evinde oturmalısın, buyurdu"(82). Rasulullah (s.a.v.)'ın bu yöndeki tavırını, kadınların böyle bir görevi olmadığı ve buna da o anda ihtiyaç bulunmadığı şeklinde anlamak mümkündür.

Arzedilen hadisler Hz. Peygamberin normal şartlarda kadınların savaşa iştirak etmelerini hoş karşılamadığını göstermektedir. Ancak Asr-ı saadette yapılan bazı savaşlarda şartların gerektirdiği durumlarda kadınların hem geri hizmet gördükleri hem de fiilen harbe iştirak ettiklerini görüyoruz. Uhud savaşında müslümanların bozguna uğradıkları ve Hz. Peygamber'in şehid edildiği şayiası Medine'ye ulaştığı zaman, dokuz kadın sahâbî yaralılara su vermek ve onların yaralarını tedavi etmek için yiyecek ve içecek yüklenerek Uhud'a gitmişlerdir(83). Uhud'a gelenler arasında Hz. Âişe ile Ümmü Süleym binti Mihan da vardı. Bu iki kadın sahâbî, Uhud harbinde müslümanlar bozulup Rasulullah'ın yanından dağıldıkları zaman su taşıyarak yaralılara su vermişlerdir(84). Dikkat edilecek olursa bu iki seçkin kadın sahâbî, Uhud'da geri hizmetlerde bulunmuşlardır. Yine Enes b. Mâlik'in naklettiğine göre bir defasında Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'e gelerek savaşa katılmak istediğinde Rasulullah (s.a.v.) o'na, cihadın kadınlara farz kılınmadığını söyledi. Hz. Ümmü Süleym bunun üzerine, yaralıları tedavi edebileceğini, göz ağrılarına ilaç yapabileceğini, mücahidlere su taşıyabileceğini söyleyince Hz. Peygamber: **"O halde gazaya çıkmanız ne güzel olur."** buyurdu(85). Ümmü Salî'tin, Uhud harbinde kırbaaları yüklenerek su taşıdığı ve kılınçların kınlarının söküklerini diktiği nakledilmiştir(86). Nesîbe hatun da Uhud savaşında aynı maksatla bulunan kadınlardan birisi idi (87). Rubeyyi binti Muavviz adındaki sahâbî kadın, savaşlarda nasıl hizmet gördüklerini şöyle anlatıyor: **"Biz Rasulullah ile beraber savaşırdık. Askerleri sular ve onlara hizmet ederdik, yaralıları ve ölüleri de Medine'ye taşırdık"**(88). Ümmü Atiyye, Hamne binti Caş ve Leyla el-Gıfâriyye de savaşta aynı hizmeti gören kadınlardandır(89). Ümmü Atiyye el-Ensâriyye, Rasulullah ile birlikte 7 savaşa katıldığını, muhârib grubunun gerisinde bulunduğunu, askerlere yemek yaptığını, yaralıları ve hastaları tedavi ettiğini haber vermiştir(90). Kuaybe binti Saîd el-Eslemiyye adındaki kadın sahâbî Hayber savaşı sırasında mescidde kurulan bir çadır içinde hasta ve yaralıları tedavi etmiştir(91). Bu kadının İslâm'da resmen görevlendirilen ilk kadın doktor olduğu belirtilmektedir(92).

Abdullah b. Abbas (68/687), Asr-ı saadette kadınların savaşlarda yaralıları tedavi ettiklerini, onların bu hizmetlerine karşılık kendilerine bir şeyler (ganimetten hisse değil) verildiğini haber vermiştir (93).

(82) Heysemî, V, 323-324.

(83) İbn Hanbel, I, 165; Ayrıca Bkz. M. Âsım Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine devri), III, 198.

(84) Buhârî, Cihad, 65.

(85) Heysemî, V, 324.

(86) Buhârî, Cihad, 66.

(87) İbn Sa'd, VIII, 412-413.

(88) Buhârî, Cihad, 67, 68.

(89) Ümmü Atiyye için Bkz., İbn Hanbel, VI, 407; Hamne binti Caş için Bkz, Heysemî, IX, 262; Leylâ el-Gıfâriyye için Bkz., Ketâni, 113-114.

(90) İbn Mâce, Cihad, 37.

(91) İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 396.

(92) Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine devri), III, 201.

(93) Müslim, Cihad, 137.

Kadisiye muhârebesinde de kadınların ölenler için mezar kazdıkları nakledilmiştir⁽⁹⁴⁾.

Yukarıda arzettiğimiz haberler bize Asr-ı saadette yapılan savaşlarda kadınların, yaralıları tedavi etmek, hastalara bakmak, yaralı olanlar ile ölüleri nakletmek, yemek pişirmek, su taşımak, mücahidlerin elbiselerinin sökülük ve yırtıklarını dikmek gibi geri hizmet sayılabilecek umumi hizmetleri yerine getirdiklerini göstermektedir. Belki savaşlarda bu hizmetleri görenlerin yaşlı kadınlar olduğu sorusu akla gelebilir. Ancak bilindiği üzere Hz. Âişe Uhud savaşına katıldığında çok gençti. İbn Hişam'ın Siyerinde Benî Gıfar'dan henüz daha yeni adet görmeye başlayan bir kadının Hayber savaşına katıldığı nakledilmektedir⁽⁹⁵⁾.

Hz. Peygamber zamanında şartlar icab ettirdiği için bazı harblerde bir kısım kadınların fiilen savaşa iştirak ettikleri ve düşmanla çarpıştıkları olmuştur. Rasulullah (s.a.v.)'in halası Safiyye binti Abdülmuttalib bu kadınlardan birisiydi. Safiyye Hendek savaşına fiilen iştirak etmiş ve bir düşman öldürmüştür⁽⁹⁶⁾. Ümmü Ümâre de Uhud savaşına katılarak oku ve yayı ile düşmanla çarpışmıştır. Savaştan sonra Medine'ye dönen Hz. Peygamber: **"Uhud savaşında sağıma soluma döndükçe hep Ümmü Ümâre'nin yanbaşımda çarpıştığını görüyordum."** demiştir⁽⁹⁷⁾. Yine bu kadın sahâbînin Rasulullah'ın vefâtından sonra Müseylemetü'l-kezzâb ile yapılan savaşa iştirak ettiği ve bu savaşta 12 yerinden yara aldığı nakledilmiştir⁽⁹⁸⁾.

Meşhur sahâbî Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Süleym'in, Huneyn savaşı ile Mekke'nin fethinde fiilen harbe iştirak ettiğini görüyoruz⁽⁹⁹⁾.

Kadın sahâbîler sadece Asr-ı saadette değil, daha sonraki dönemlerde de bazı harblere iştirak etmişlerdir. Meselâ Muaz b.Cebel'in amca kızı Esmâ binti Yezid'in, Hz. Ömer zamanında yapılan Yermük savaşına (hicretin 13. yılı) katıldığı ve bu savaşta eline geçirdiği bir çadır direği ile dokuz rum askerini öldürdüğü nakledilmiştir⁽¹⁰⁰⁾. Daha sonraki dönemde (Muaviye'nin hilâfeti zamanında) Ümmü Haram binti Milhan'ın Kıbrıs'ta savaşa iştirak ettiğini görüyoruz⁽¹⁰¹⁾.

Örnek olarak verdiğimiz yukarıdaki isimlerin dışında çok sayıda kadın sahâbî Asr-ı saadette ve daha sonraki dönemde muharib güç veya yardımcı sınıf olarak savaşlara iştirak etmişlerdir⁽¹⁰²⁾.

YÖNETİCİLİK VE KADIN

Bilindiği üzere Asr-ı saadette Medine Site Devletinin başında Rasulullah (s.a.v.) bulunuyordu. Hz. Peygamber, kendisi ordunun başında bulunmadığı zaman, sahâbîlerden birisini ordu komutanı olarak tayin ederdi. Rasulullah, Yemen ve Bahreyn gibi uzak vilayetlerden vergi toplamak için de buralara vali (âmil) tayin etmişti. Hz. Peygamber ordu komutanı ve vali olarak daima erkekleri tayin etmiştir.

(94) Taberî, Tarih, III, 550.

(95) İbn Hişam, III, 353.

(96) Bkz., İbn Hacer, İsbâbe, IV, 349.

(97) İbn Hacer, İsbâbe, IV, 479.

(98) İbn Hacer, İsbâbe, IV, 479.

(99) İbn Hacer, İsbâbe, IV, 461.

(100) Heysemî, IX, 260.

(101) Buhârî, Cihad, 63.

(102) Okiç, 55-57.

Her ne kadar Asr-ı saadette kadınların yönetici olarak tayin edildikleri hususunda elimizde bir belge mevcut değilse de Hz. Peygamberin devlet yönetimi ile alakalı meselelerde yaptığı istişarelerde zaman zaman kadınların da fikirlerine başvurduğunu görüyoruz. Mesela, Rasulullah (s.a.v.), Hudeybiye'de karşılaştığı bir problemin çözümü için Ümmü Seleme'nin görüşüne başvurmuştur⁽¹⁰³⁾.

Kadınların devlet başkanı olup olamayacağını sarih olarak belirten sahih bir hadis yoktur. Ancak bir defasında İran Kisrasının kızının hükümdarlık makamına getirildiğini duyunca: "**İdarelerini kadına bırakan bir millet asla felah bulamaz.**"⁽¹⁰⁴⁾ meâlindeki hadise dayanan bazı alimler kadınların devlet başkanı olamayacağını söylemişlerdir⁽¹⁰⁵⁾.

Ancak kadınlar bu dönemde Rasulullah (s.a.v.)'a biat etmek suretiyle devlet yönetimine aktif olarak iştirak etmişlerdir. Hz. Peygamber, biat alırken erkeklerle musafaha yaptığı halde kadınlardan sözle biat almış; onlarla tokalaşmamıştır⁽¹⁰⁶⁾. Rasulullah (s.a.v.), Medine'ye hicret ettikten sonra Hz. Ömer'i Ensar kadınlarına göndererek onlardan biat almıştır⁽¹⁰⁷⁾. İbn Sa'd da biat eden Ensar kadınlarından 343'ünün adını zikretmiştir⁽¹⁰⁸⁾.

SONUÇ

Asr-ı saadette Hz. Peygamber, kadınların eğitim ve öğretimleri başta olmak üzere hayatlarının her safhası ile bizzat ilgilenmiştir. Asr-ı saadette kadınlar ne evlere kapatılmak suretiyle toplumdan tecrid edilmiş, ne de açılıp saçılarak sokağa dökülmüşlerdir. Bu konuda tam anlamı ile ifrat ve tefritten uzak kalınmıştır. Kadınların ibadetlerini yapmak ve ihtiyaçlarını temin için giyim kuşamlarına dikkat etmeleri şartı ile dışarıya çıkmalarında bir beis görülmemiştir. Erkeklerin aile reisi olduğu kabul edilmekle birlikte erkeklerin kadınlar üzerinde hakkı olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları bulunduğu gerçeği vurgulanmıştır. Nitekim Hz. Peygamber: "**... kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah emaneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır...**" buyurmuştur. Yine Rasulullah (s.a.v.): "**Cennet annelerin ayakları altındadır**"⁽¹⁰⁹⁾ buyurarak kadınların aile içindeki önemine dikkat çekmiştir.

Kadınlar Asr-ı saadette zabıta görevi ve ticaret gibi genelde erkeklerin uğraştığı dallarda zaman zaman faaliyet gösterdikleri gibi gerektiğinde vatanın müdafası için savaflara da katılmışlardır. Ancak bütün bu işler yapılırken kadının iffet ve namusuna gölge düşürülmemesi için de bütün koruyucu tedbirlerin alınması da ihmal edilmemiştir. Bütün bu anlatılanlar bize kadının Asr-ı saadette cahiliyye döneminin karanlıklarından kurtarılarak lâyük olduğu yere getirildiğini göstermektedir.

(103) İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 440; Ayrıca Bkz., Topaloğlu, 279.

(104) Buhârî, *Megâzî*, 82, Fiten, 18.

(105) Bilgi için Bkz., Topaloğlu, 261 vd.

(106) Buhârî, *Talâk*, 20.

(107) İbn Hanbel, V, 85, VI, 408-409.

(108) Bkz., İbn Sa'd, VIII, 315 vd.

(109) Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 335.